

A Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai

OTKA kutatás, NRZ, T 037830

Zárójelentés

A kutatás legfőbb célja az volt, hogy egységes szempontok alapján folytassa, felgyorsítsa, kiszélesítse a Néprajzi Múzeum gyűjteményeinek katalógus jellegű tudományos feltárását. A múzeum anyagából már több mint 100 éve készülnek különféle feldolgozások, beleérve az alapkutatás jellegű műtárgykatalógusok műfaját is. A jelen kutatás közvetlen előzményeként az ilyen katalógusmunkák legújabb, az 1990-es évek elején újra indult szakaszát kell megemlíteni. Ugyancsak az OTKA támogatásával, Selmeczi Kovács Attila témavezetése mellett a következő munkák születtek meg: Gáborján Alice: *Szűrűjasok* (1993), Szacs vay Éva: *Üvegképek* (1996), Fejér Gábor: *Székképek* (1999; OTKÁ-n kívüli munka), Horváth Terézia: *Gyűrűk* (1999), Gáborján Alice: *Cifraszűrök* (2000), Gráfik Imre: *A nyereg* (2002), Sáfrány Zsuzsa: *A tükrös* (2003). A két utóbbi már a jelen kutatás vezetőjének sorozatszerkesztői közreműködésével valósult meg, és megújult, azonos formában jelent meg.

A kutatás

A korábbi tapasztalatok értékelésével, módszertani megbeszélések, ajánlások alapján sikerült egységes elvek szerint végezni a gyűjteményi anyag feltárását és a műtárgyak meghatározását, s mindenekelőtt leírását. Nem volt cél, hogy azonos szempontok érvényesítése kiterjedjen a feldolgozás körébe bevont tárgy- és gyűjteményfajták megválasztására. Ennek egyrészt praktikus oka volt, hiszen a sikeres kutatói program érdekében célszerű volt figyelembe venni az egyes résztvevők felkészültségét, tudományos érdeklődését és gyűjteményi tapasztalatait. Másrészt, s ennek módszertani értelemben nagyobb a jelentősége, vállalni kellett az anyag heterogén voltából adódó szakmai problémákat. Annál is inkább, mert a kutatásnak nem lényegtelen célja épp az volt, hogy a műtárgykatalógus különböző megoldásait dolgozza ki az egységes leírási szempontok mellett, annak figyelembe vételével. Ily módon sikerült elérni azt, hogy mindegyik feldolgozás azonos kritériumok szerint mutassa be az egyes műtárgyakat. Az anyag értelmezésében nagyobb a szabadság, hiszen főleg ebben a tekintetben mutatkoznak meg azok a különbségek, amik egy tárgy típus teljes körű feldolgozását megkülönböztetik

például egy kutató által összegyűjtött tárgykészlet ugyancsak teljes körű áttekintésétől. Elvileg fölvethető és elképzelhető egy olyan múzeumi tárgy kutatás, amely egy-egy nagy tárgycsoport, például a bútor, vagy a lakástextil teljes körű, inventárium jellegű közreadására vállalkozik. Szakmai és intézményvezetői tapasztalataim szerint ennek Magyarországon pillanatnyilag nincsenek meg a tárgyi feltételei. Hasznosabbnak mutatkozik a kompromisszumos megoldás, amit a most lezárt kutatás vállalt. Mint az alábbi táblázatos kimutatás tanúsítja, a kutatás *több mint 2500 műtárgyat dolgozott fel és tett* (illetve tesz a közeljövőben) *közzé* a szakmai és az érdeklődő nagyközönség számára. Ez a feldolgozás ugyanakkor kapcsolódik a Néprajzi Múzeum nyilvántartási munkájához és digitalizációs programjához, melyek a teljes múzeumi anyagra kiterjednek. A most elkészült új tárgyleírások és új műtárgyfotók bekerültek/belkerülnek a múzeum digitális adatbázisába, ami a katalógusanyag egy további publikációs formáját is jelenti (lásd www.neprajz.hu/adatbazisok).

Az egyes katalógustípusok az anyag természetéből és az adatfeldolgozás különbségeiből származnak. Van, amelyik elsősorban a „klasszikus” formai, tárgytípológiai és geográfiai feldolgozás (vajköpülő, duda, aratóeszközök), van ahol a kontextus, a használat és a funkció körütekintő elemzés lép előtérbe (díszlepedő, lakástextíliák, vándoriparos-tárgyak), másutt egy, a tárgyat meghatározó sajátos vonás szerepe válik fontossá (feliratos textíliák). Megint más feladatot jelent, ha egy nagyobb tárgycsoporton belül az egyes tárgytípusokat kell számba venni (sárközi bútor). A gyűjtői katalógus viszont egy gyűjtő munkásságának feldolgozását és a tárgyállomány „életrajzának” megírását teszi szükségessé. A kutatás eredményeként elkészült és megjelent, valamint a pályázati futamidő után megjelenő katalógusok gyakorlati példái a különböző típusú katalógusoknak, tárgyfeldolgozási lehetőségeknek. Természetesen az egyes típusok soha nem tiszták, mert szempontjaik keveredhetnek. A többféle megoldás mellett, vagy ellenére, az egyes.

A katalógusok tartalmát egy alapvető kérdés határozza meg: mi kerüljön bele. „Könynyebb” az az eset, amikor – kezelhető, „költségekkel bírható” mennyiségek esetében – a kiválasztott tárgyféleség teljes múzeumi állománya feldolgozható. Problémát jelent viszont a túlságosan nagy mennyiségű, vagy a nagyon heterogén anyag lehatárolása. A kutatás során leginkább a pragmatikus elvek tűntek követhetőnek, s kevésbé teoretikus megfontolások. A legjobb megoldásnak az a kettős módszertani elv tűnt, hogy a túlzottan nagy anyag lehatárolásának legyen egy világos szempontja, és azon belül a szóba jöhető tárgyak teljes körét tartalmazza a katalógus. A feliratos textíliák esetébe a választást a földrajzi szempont, a „vándoriparosok” tárgyainál a mesterség, vagyis a tevékenységforma határozta meg.

Katalógus (készültségi állapot)	Forráshely (gyűjtemény)	A katalógus típusa	A közölt tárgyak szám	Összes tárgy
A vajköpülő (2003)	Kettő	Tárgytípus	120	120
A duda (2004)	Több	Tárgytípus	196	196
A sárközi bútor (2005)	Egy	Táji és tárgyfajta	155	155
A kézi aratás járulékos eszközei (2006)	Egy	Tárgytípus, funkció szerint	117	117
Vándoriparosok – a fai- parosok és drótosok tárgyai (kézirat; 2007)	Több	Foglalkozás szerint	385	385
A díszlepedő (kézirat)	Egy	Tárgytípus	81	Több száz
Feliratos textíliák (kézirat;)	Egy	Formai jegy, funkció szerint	196	Több ezer
Hímzések – a parasztház öltözetéből (2006)	Egy	Funkció szerint	86	Több ezer
Amerikai régészeti kerámiák (kézirat; 2007)	Egy	Gyűjteményi	660	660
Torday Emil gyűjteménye (kézirat)	Egy	Kutatói	466	466
Diószegi Vilmos közép- ázsiai sámántárgyai (kézirat)	Egy	Kutatói	104	104
A kosár (nem készült el)	Több	Tárgytípus		Kb. 900
<i>Összes közölt tárgy</i>			2566	

Eredmények

A kutatásban vállalt munka túlnyomórészt megvalósult. A terveknek megfelelően a pályázat futamideje alatt a pályázati költségvetés *részbeni finanszírozásával öt katalógust lehetett megjelentetni.* (A költségek jó egyharmadát más források biztosították.) Elkészült öt további katalógus kézírata, egy lezárása folyamatban van. Ennek (*Vándoriparosok*), valamint egy kész

kéziratnak (*Amerikai régészeti kerámiák*) reális esélye van a 2007. évi megjelenésre, mert a publikáláshoz már sikeres NKA-pályázati forrás áll rendelkezésre. Az NKA Múzeumi Szakkollégiuma várhatóan az év második felében írja ki a tudományos publikációk támogatására az újabb pályázatot, ahol a további, már kész kéziratokkal fogunk pályázni. Remélhetőleg legkésőbb 2008-ra minden, a kutatás keretében elkészült katalógus napvilágot fog látni.

A munkatervhez képest két elmaradás regisztrálható. Az egyik tervezett munka, Rékai Miklós *A kosár* című katalógusa csak az adatgyűjtésig jutott el, a feldolgozás és publikálás nem valósult meg. A kutatásnak azonban ebben az esetben is van eredménye, mert több száz új műtárgyfotó készült el, ami a meghatározásokkal bekerül a múzeumi adatbázisba, kutathatóvá válik. Ezt az elmaradást sikerült egy terven kívüli munka megjelentetésével részben pótolni. Témája miatt a programhoz lehetett kapcsolni N. Fülöp Katalin egy régebbi katalógusának épp aktuális, más támogatással indult javított újrakiadását, miután ez a munka is a Néprajzi Múzeum Textil- és viseletgyűjteményének egy meghatározott korpuszát dolgozta fel. Az OTKA-program kisebb összegű kiegészítő támogatásával és az egyik résztvevő kutató (Lackner Mónika) közreműködésével megjelent, szintén kétnyelvű (magyar és német) kötet jól kiegészíti a műtárgykatalógus programot. A munkatervtől való másik eltérésnek anyagi oka van. Az elkészült (a pályázati futamidőben nem publikált) kéziratokat nem sikerült angol nyelvre lefordíttatni a megítélt OTKA-támogatások többszöri csökkentése és más pénzügyi megszorítások miatt. Ezt már a 2005. évi támogatáscsökkenés után látni lehetett, mint azt is, hogy a múzeumra nehezedő más jellegű pénzügyi előírások (az ún. „maradványképzés”) jelentős anyagi forrásokat vonnak el a kutatástól. Ebben a helyzetben témavezetőként arra törekedtem, hogy lehetőleg inkább minden munka készüljön legalább el magyar nyelven, mintsem valamelyik feladásával egy fordítását oldjuk meg. Remélhetőleg a kész munkák fordíttatására lesz majd mód más pályázati források igénybe vételével. Minthogy a fordíttatás már járulékos jellegű feladat, a munkatervben vállalt *kutató- és feldolgozó munka* a meghosszabbított futamidő lejártával alapvetően teljesült. (A kutatást nyolc hónapos késéssel kezdhettük meg, mert a szerződéskötés ennyit késett. A program egy éves meghosszabbítása így lényegében csak minimálisan növelte meg az eredeti pályázati futamidőt. Azt is meg kell jegyezni, hogy pénzügyi előírások miatt az utolsó, „hosszabbított” évben a pénzügyi források csak az év június 30-ig voltak felhasználhatóak.)

A kutatás keretében készült egyéb publikációkat, részletközléseket és megjelenés előtt álló kéziratokat a jelentés megfelelő melléklete tartalmazza. Említést érdemelnek még a kapcsolódó konferencia-előadások, amiket az alábbi kimutatás összesít. Külön említést érdemel a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya és a Néprajzi Múzeum közös mód-

szertani konferenciája 2005. októberében, ahol az OTKA-kutatás résztvevői beszámoltak a munka állásáról, s megvitatták a műtárgykatalógusok és tárgyleírások módszertani kérdéseit és gyakorlati problémáit.

Előadások

Földessy Edina

A Torday-gyűjtemény katalógusa.

A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya *Catalogi Musei Ethnographiae – a Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai c. ülése* 2005. október 27.

Csupor István

A vajköpülő. Vetített képes előadás. A Néprajzi Múzeum Napja, 2004. március 5.

Fejős Zoltán

A Néprajzi Múzeum katalógusai OTKA-kutatás tudományos, módszertani kérdései. Bevezető előadás

A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya *Catalogi Musei Ethnographiae – a Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai c. ülése* 2005. október 27.

Katona Edit

Feliratos textíliák katalógus

A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya *Catalogi Musei Ethnographiae – a Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai c. ülése* 2005. október 27.

Lackner Mónika

A díszlepedő

A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya *Catalogi Musei Ethnographiae – a Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai c. ülése* 2005. október 27.

Rékai Miklós

A vajköpülő katalógus módszertani kérdései

A kosárkatalógus tervezete

A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya *Catalogi Musei Ethnographiae – a Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai c. ülése* 2005. október 27.

Selmeczi Kovács Attila

Marokszedők, félrészesek. A nők szerepe a kéziarításban.

Föld és társadalom című konferencia, 2007. május 24-25. Kiskun Múzeum, Kiskunfélegyháza.

Előadás szövege leadva 2006. decemberben, 0,5 ív

Szabó Zoltán

A farsangi dudások. Néprajzi Múzeum, 2005. január 27.

A duda című katalógus tapasztalatai

A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya *Catalogi Musei Ethnographiae – a Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai c. ülése* 2005. október 27.

A palóc duda helye Európában. ELTE BTK Néprajzi Intézet, 2006. december 13.

Szojka Emese

Néprajzi tárgykatalógus: a szakmuzeológia sajátos műfaja – a „Sárközi bútor” tapasztalatai alapján. 2004. szeptember 30. Tudományos kutatás és a múzeumok.

Néprajzos muzeológusok országos konferenciája. Mezőkövesd, Zsóry-fürdő, 2004. szeptember 29.–október 1.

Sárközi lakáskultúra – megközelítési lehetőségek – perspektívák’ c.(Györgyi Erzsébettel közösen) a Magyar Néprajzi Társaság *A Sárköz néprajzi képének alakulásáról* c. ülése 2005. február 7.

A sárközi bútor c. tárgykatalógusról (A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya *Catalogi Musei Ethnographiae – a Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai* c. ülése 2005. október 27.

Szuhay Péter

A cigány vándoriparosok szerszámkészlete

A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya *Catalogi Musei Ethnographiae – a Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai* c. ülése 2005. október 27.

Wilhelm Gábor

A Diószegi-katalógus

A Néprajzi Múzeum és a Magyar Néprajzi Társaság Anyagi Kultúra Szakosztálya *Catalogi Musei Ethnographiae – a Néprajzi Múzeum tárgykatalógusai* c. ülése 2005. október 27.

Tárgy, leírás, kategorizálás. A PTE/BME Kommunikáció PhD-programja, Tavasz Elköszönő Konferencia, 2006. június 13.

Theories of things: everyday objects, material identity and social practice. Touching things. Ethnological aspects of modern material culture. IX Finnish-Hungarian Symposium on Ethnology Jyväskylä, August 24–27, 2006.

A technológiai tárgyak normativitása. Értékek és normák. Interdiszciplináris megközelítésben. Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetem, 2006. szeptember 8–9.

Budapest, 2007. február 28.

Fejős Zoltán

témavezető